

PARISKUNTAPUHE JA KOKEMUSTEN RAJAT

Etnometodologisessa keskusteluanalyysissa tutkitaan sellaisia vuorovaikutukseen vakiintuneita toiminnan malleja, joiden avulla keskustelun osallistujat pystyvät ymmärtämään toisiaan ja toimimaan yhdessä, rakentamaan yhteisesti tunnistettavia tilanteita ja osallistujarooleja (Peräkylä 1997: 177–180). Keskustelun kuluessa, kielenkäytön avulla rakentuvat sellaiset diskurssi-identiteetit kuin vaikkapa puhujan ja tietävän tai tietämättömän puheen vastaanottajan roolit (Goodwin 1987: 118–124). Monien kielentutkijoiden (ks. esim. Lee 1992) jakama näkemys kielenkäytön todellisuutta rakentavasta luonteesta näkyy keskusteluanalyysin käytännöissä siinä, että myös sellaisia keskustelun luomasta diskurssimaailmasta riippumattomia puhujien rooleja kuin haastattelijan, haastateltavan ja vaikkapa kielentutkijan, vaimon ja miehen rooleja pyritään tutkimaan puhetoiminnoista käsin. Keskustelun kuluessa diskurssi-identiteettien lisäksi myös muut sosiaaliset identiteetit rakentuvat vuoro vuorolta tilanteisesti ja ovat alttiina jatkuvalla muuntumiselle (Goodwin 1987: 120; Lerner 1993: 235–240). Puhetilanteessa — ja jopa sen ulkopuolella — vallitsevat sosiaaliset roolit muuttuvat vuorovaikutuksen kannalta kiinnostaviksi silloin, kun osallistujat itse orientoituvat niihin ja hyödyntävät niitä rakentaessaan intersubjektiivisiä merkityksiä.¹

Joskus sosiaalisten roolien ja identiteettien vaikutus on arkikeskusteluissamme niin itsestään selvää, että se saattaa jäädä huomiotta. Esimerkiksi juuri puolisona tai pariskuntana puhuminen vaikuttaa keskustelun kulkuun. Varsinaisiin »pariskuntapuheen» ilmenymiin on kuitenkin kiinnitetty melko vähän huomiota keskusteluntutkimuksessakin, vaikka esimerkiksi Harvey Sacks huomautti jo luennoissaan ilmiön sosiaalisesta luonteesta (Sacks 1992a: 690; 1992b: 437–443; ks. kuitenkin Goodwin 1987; Lerner 1993; Peräkylä 1995:

¹ Idean tässä artikkelissa käytetyn aineiston käyttöön sain opettaessani Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen kurssilla yhdessä Erkki Lyytikäisen kanssa: siitä kiitän häntä. Artikkelin muotoutumisen kannalta tärkeistä keskusteluista ja kommentteista kiitän Auli Hakulista, Markku Haakanaa, Liisa Raevaaraa ja Eeva-Leena Seppästä.

103–143; Halonen 1996). Sacksin mukaan (mp.) esimerkiksi tietynlaiset puheenvuorot kuullaan ja niitä käsitellään eri tavoin riippuen siitä, onko puhetilanteessa läsnä pariskuntia vai ei (ks. Lerner mt: 232–233). Pariskuntapuhe on tunnistettavissa oleva, yhteisöllisesti muotoutunut toiminnan kategoria.

Termillä pariskuntapuhe («spouse talk») Sacks ei tarkoittanut pariskuntien yksityisiä keskinäisiä keskusteluja vaan sitä puhetta, jonka avulla pariskuntuuus tehdään relevantiksi osaksi mitä tahansa meneillään olevaa keskustelutapahtumaa. Pariskuntapuheen normit reaalistuvat nimenomaan seurassa. Odotuksena on, että puoliset esimerkiksi puhuvat yhdessä ja samanmielisinä elämästään: äänessäolija voi vaikkapa muistamattomuuden ilmauksilla, sananhakupyyntöillä ja tarkistuskysymyksillä kutsua puolisoaan mukaan rakentamaan erilaisia puhetoimintoja, esimerkiksi kerrontaa yhteisistä kokemuksista (Goodwin 1987). Seurassa ei olekaan suotavaa kertoa sellaisista merkittävistä kokemuksista tai uutisista, joista puoliso ei vielä tiedä (Sacks 1992b: mp.; Tainio 1997b: 308). Ja vaikkei pariskunta »saakaan» riidellä julkisesti, on silti lähes odotuksenmukaista, että puoliset oikovat toisiaan, kiistelevät vaikkapa kertojan statuksesta tai siitä, kumpi muistaa yhteisen kokemuksen »paremmin» (Sacks 1992b: 440–443; Fairclough 1992: 149–152; Lerner 1993: 230; Tainio 1997b: 303–309; ks. myös Seppänen 1997: 162–170 ja 1998: 160–162). Pariskuntapuhe ilmentää yhteisöllisiä odotuksia: kulttuurissamme hyvään ja läheiseen kumppanuuteen katsotaan kuuluvaksi paitsi muistojen ja elämänhistorian yhteisyys myös kyky ennakoita puolison aikeita, puhetapoja, tulkintoja ja jopa sisäisiä tuntemuksia, joiden ainutkertaiseksi auktoriteetiksi tunnustetaan yleensä vain kokija itse (Peräkylä 1995: 103–143).

Tässä artikkelissa tarkastelen pariskuntien pariskuntuuutta ilmentävää puhetta kolmesta toisiinsa limittyvästä näkökulmasta. Ensiksi analysoin puolisoitten tapaa toimia keskustelutilanteessa yhtenäisenä tiiminä, joka rakentaa puhetoimintoja, esimerkiksi vastaa kysymyksiin, yhdessä. Toiseksi analysoin sitä, miten ja millaiseksi puoliset puhujina rakentavat puhetilanteen »moraalia»: miten he vetävät rajaa sopivan ja sopimattoman puheen tai muun käyttäytymisen välille. Kolmanneksi tarkastelen sitä, millä tavoin pariskunta tunnistaa yhteisössä vallitsevan puolisoitten oikeutuksen ylittää toistensa yksityistenkin kokemusten omistusoikeuden rajat puhuessaan toisistaan ja toistensa puolesta, sekä sitä, miten pariskunta neuvottelee rajojenylityksistä. Keskusteluanalyttisen ajattelutavan mukaisesti lähdän siitä, että puhetilanteissa pariskunta rakentaa kumppanuuttaan pikemminkin niillä tavoilla, joilla he sovittavat puheensa yhteen, kuin sillä, mistä topiikeista he puhuvat tai millä tavoin he puhuvat suhteestaan (Goodwin 1987: 124; Lerner 1993: 214). Analyysini aineistona käytän Suomen kielen nauhoitearkistoon tallennettuja vanhojen pariskuntien murrehaastatteluja.

PARISKUNTIEN MURREHAASTATTELUT AINEISTONA

Pariskuntien murrehaastattelut² ovat oivaa aineistoa sellaiseen tutkimukseen, jossa pariskuntien puhetta tarkastellaan Sacksin idean mukaisesti vuorovaikutuksellisenä performans-

² Suomen kielen nauhoitearkistossa on kahden kielenoppaan yhteishaastatteluja n. 1 400 tuntia. Haastatelluista pareista osa kuitenkin on esim. sisaruksia tai naapuruksia. (Erkki Lyytikäisen tiedonanto 9.3.1999.)

sina. Murrehaastattelu on nimittäin keskustelutilanne, jossa myös pariskuntuutta ilmentävän puheen kirvoittajana ja yleisönä on kolmas henkilö, nauhuria käyttävä akateeminen perinteenkerääjä ja kielentutkija, jota puhuteltavat saattavat hieman vierastaa mutta jolla sinänsä ei ole osuutta pariskunnan arkielämään. Lisäksi murrehaastattelujen kielenoppaita voi pitää varsinaisina pariskuntapuheen veteraaneina. Koska puhuteltavien tärkein soveltuvuuskaiteeri on ollut »murteen aitous», kielenoppaiden on pitänyt olla »paikoillaan pysyneitä vanhimman polven kansanihmisiä» — heidän keski-ikänsä on 80 vuotta. (Yli-Paavola 1970: 35–37.) Aineistoni pariskunnat ovat siis ehtineet olla yksissäkin pitkään: joukossa on jopa yli 60 vuotta avioliitossa eläneitä pareja.

Vaikka haastattelu on aina institutionaalinen tilanne, murrehaastatteluissa pyritään kohti »luonnollisen vapaata puhetta» (Yli-Paavola 1970: 47). Yleisesti ottaen murrehaastattelussa sitoudutaankin arkikeskustelunomaisiin vuorottelusääntöihin (vrt. Olin 1996). Käytännössä puhetoiminnot jakautuvat kuitenkin epäsymmetrisesti: kielentutkija kyselee ja aloittaa uusia topiikkeja, kielenoppaat taas tuottavat enemmistön responsiivisista vuoroista.³ Murrehaastatteluissa myös tietämys institutionaalisten roolien varsinaisista tehtävistä on epäsymmetrinen. Vaikka nauhoittajat tietävät olevansa keräämässä nimenomaan »aitoa kansanmurretta», he eivät saa paljastaa sitä kielenoppailleen, vaan heidän tulee tarjota oppaille pikemminkin muistelijan ja perinteen välittäjän roolia⁴. (Yli-Paavola 1970: 37.) Institutionaalisten keskustelujen tutkimuksessa on usein keskitytty siihen, millä tavoin asiantuntijat ja maallikot, kuten lääkäri ja potilas tai haastattelija ja haastateltava, osoittavat vuorottelussa orientoitumista toisiinsa (ks. Drew ja Heritage 1992). Tässä analyysissä tarkasteltavaksi nousee erityisesti se, miten »muistelijamaallikot» puhetoiminnoillaan asetuvat yhdessä — pariskuntana — haastateltaviksi.

Aineistoon valitsin Keski- ja Etelä-Pohjanmaalta⁵ sellaisia haastatteluja, joissa puolisot puhuivat myös keskenään vilkkaasti. Näistä keskusteluista olen poiminut analysoitavakseni kohtia, joissa pariskuntuus näkyy mielestäni erityisen hyvin vuorovaikutusta jäsentävänä sosiaalisena kategoriana.

³ Puhujaroolien epäsymmetria ei kuitenkaan merkitse keskustelun valtahierarkian staattisuutta. Vaikka esimerkiksi murrehaastattelija usein ohjaa toiminnallaan keskustelun kulkua, haastateltavalla on tavoiteltavaa tietämystä murretta puhuvana muistelijana. (Vrt. Olin 1996: 54–57.) Silti haastattelijaa neuvotaan noudattamaan tietynlaisia puhuttelutekniikoita. Niihin kuuluvat mm. päällekkäispuhuntojen, vastaanottoa osoittavien dialogipartikkelien ja keskeyttämisen minimointi sekä tietyt kyselemisen tavat. Suositeltavia ovat suorat ja myönteiset johonkin konkreettiseen asiaan kohdistuvat kysymykset sekä jo kerrottuun kohdistuvat jatkokysymykset. Yleensäkin kehoitetaan noudattamaan kielenoppaan valitsemaa puheen linjaa ja pysyttelemään häntä selvästi kiinnostavissa aiheissa. Haastattelijan tulee lisäksi puhua »kansanomaisesti» ja parhaan kykynsä mukaan tavoitella puheessaan kohdemurretta. (Yli-Paavola 1970: 35–53.)

⁴ Tässä mielessä oppaita kohdellaan »vanhuksille» sopivalla tavalla: kulttuurinen jäsenyksen tarjoaa nimenomaan ikääntyneille muistelijan paikkaa. Ei kuitenkaan ole näyttöä siitä, että vanhuksat sinänsä muistelisivat enemmän kuin nuoremmatkaan ihmiset (Saarenheimo 1997: 45).

⁵ Murrealueet valitsin Saksin ajatuksia seuraten pystyäkseen tulkitsemaan puhetta »saman kulttuurin jäsenenä» (Sacks 1992a: 40–48): toinen vanhemmistani on syntynyt Etelä-, toinen Keski-Pohjanmaalta, jossa olen elänyt lapsuuteni. Näiltä alueilta pariskuntahaastatteluja löytyi 11; yhteensä 10,5 tuntia. Yhdessä nauhoituksessa haastattelijoina olivat nuori nainen ja nuori mies (SKNA 1229: 2; Reisjärvi). Muissa haastattelijoina oli yksi mies. Nauhoitukset ovat vuosilta 1961–1981. Kiitän avusta aineiston valikoimisesta ja sen käyttöön saattamisesta Erkki Lyytikäistä ja Juhani Pallosta.

PARISKUNTA RAKENTAA PUHETOIMINTAA TIIMINÄ

Keskustelun osanottajat saattavat puhua paitsi omasta puolestaan myös poissa- tai läsnäolevan joukon edustajana tai osana sitä. Esimerkiksi institutionaalisissa neuvotteluissa tällaisen »tiimipuheen» ilmentymiksi on huomattu samaa näkökantaa edustavien osallistujien puheenvuorojen tukeminen, täydentäminen ja korjaaminen, avun pyytäminen tiimitoverilta tai puheenvuoron luovuttaminen hänelle (Kangasharju 1991: 189; 1998: 119). Arkikeskustelujen tiimit voivat rakentua sekä interaktiutilanteessa muodostuvien että sen ulkopuolella vaikuttavien olosuhteiden perusteella (Lerner 1993: 235–240). Jo kolmen osallistujan keskusteluissa tiimiytyminen on mahdollista (Londen 1997: 62). Tiimit muodostuvat ja niitä hyödynnetään silloin, kun pyritään toteuttamaan tiettyjä keskustelun sisäisiä paikallisia ja sekventiaalisia tavoitteita, joilla saatetaan pyrkiä puhetilanteen ulkopuolellakin relevantteihin päämääriin. Kun päämäärä on saavutettu, tiimit on mahdollista purkaa ja rakentaa toisiksi. (Kangasharju 1998: 231–232.)

Tiimiä voidaan osoittaa vuorovaikutuksessa esimerkiksi puhumalla tietyille vastaanottajille kollektiivina (Lerner 1993: 220; 228–232). Seuraavassa esimerkissä (1) tarkastellaan aluksi haastattelijan pariskunnalle suuntaamaa kysymystä rivillä 4. Kysymyksen ja sen vastaanoton avulla osallistujat tekevät sekä haastattelijan että pariskunnan sosiaaliset roolit relevanteiksi kategorioiksi vuorovaikutuksessa. Analysoitava katkelma sijoittuu kontekstiin, jossa mies on kertonut kokemuksistaan vapaussodassa. Kun haastattelijä kertomukseen reagoidessaan sanoo naiselle: *Ja emäntä ootti täällä syän kurkussa*, tämä kieltelee ja selittää, etteivät he vielä tuolloin olleet yksissä. Litteraatio⁶ alkaa kohdasta, jossa emännän selittely vielä jatkuu.

(1) (SKNA: 8450:2 Perho; A: 80–85)

- 01 Nainen: mutta minä olin: nii: villi laitos että e- ehh he he
02 >minä< .hhh oikee< hhh .hhh >tienny aatellu että<
03 iikkää mie:stä otan:kaa.
→ Hst: minä ikäsenä työ menitte naimisiin,
05 Mies: sii↑nä kahenkymmenen nel:jän pa:ikoissa.=
06 Nainen: =joo no niillä suunnilla j- (.) oli:. hh
07 (.)
08 Hst: het sej jäläkeen kun tulitte sieltä,=
09 Mies: =.hh no (.) ei: ihan mutta pika:puo:lii,
10 Nainen: niin no se: sinähä sotaväessä olit, (.) e:nsiks. (.)
11 ja sitte ku sieltä sota:väestä tulit nii sittehä me
12 mentii, .hhh silloin kesä:ll[ä.
13 Mies: [no se oli tuota: .hh
14 yheksäntoista kevväällä kum minä: tulin sieltä ja
15 sitte (.) .hh mejän on vihitty k-=
16 Nainen: =ka[ksky[mmentä.
17 Mies: [u- [kaksykymmentä.=
18 Nainen: =joo:, hh
19 (4.0)
20 Hst: kuinka paljon teillon: (.) lapsia.

⁶Litterointimerkit artikkelin lopussa (s. 44). Katkelmien tunnustiedoissa Nauhoitearkiston koodi paikkakuntineen sekä viimeisenä sijoitus kasetilla.

Haastattelijan kysymyksen puhuttelu »työ» on kontekstissaan monitulkintainen⁷. Monikollisena se voisi viitata joko pariskuntaan yhdessä tai jompaan kumpaan puolisoon, onhan haastattelijoilla tapana teititellä oppaita. Kysymys juontaa naisen edellisestä vuorosta, minkä sen sisällön lisäksi osoittaa muun muassa predikaattiverbin painotus, joka kontrastoi nuoren naisen ajatuksen yksinelämisestä naimisiinmenotilanteeseen. Puhutelluksi voisi siis olettaa naisen. Kun puhetilanteen osallistujana kuitenkin on aviopari, vuoron semanttinen sisältö ohjaa kuulemaan kysymyksen *minkä ikäsenä työ menitte naimisiin* molemmille puolisoille suunnatuksi (vrt. Lerner 1993: 228–229) — etenkin kun on tiedossa, että puoliset ovat samanikäiset⁸. Lisäksi kysymyksen yksikkömuoto *minkä ikäsenä* nimenomaan edellyttää yhteistä, kollektiivista vastausta, kun taas monikko edellyttäisi vastausta, jonka kumpikin antaa omasta puolestaan (vrt. esim. *minkä ikäsinä työ aloitte koulunkäynnin*).⁹ Pariskunta ottaakin vuoron vastaan yhteistyössä: vaikka mies tuottaa vastauksen ensin, nainen osoittaa tiimiytymistä hyväksymällä miehensä vuoron.

Naisen vuoroon (r: 6) sisältyy kuitenkin myös epäröintiä. Vaikka vuoronalkuinen *joo* näyttää edellisen vuoron faktuaalisen tiedon ymmärretyksi, se saattaa toisinaan implikoida jopa erimielisyyttä (Sorjonen 1999: 186) etenkin yhteydessä usein preferoimattomuutta ilmaisevan *no*-partikkelin kanssa (Raevaara 1989: 154–160). Lisäksi vuorossa on epäröintiä. Vuoron voi siten nähdä heijastavan naisen orientoitumista erisuuntaisiin interaktio-naalisiin odotuksiin. Miehen arvio naimisiinmenoiästä ei nimittäin täsmällisesti ottaen pidä paikkaansa: mies itsekin on merkinnyt sekä sananvalinnalla että prosodially¹⁰ vuoronsa summittaiseksi arvioksi (r: 5). Katkelmasta käykin ilmi (r: 16–17), että pari vihittiin vuonna 1920: puolisoitten syntymävuoden perusteella he tosiasiaissa olivat tuolloin 26-vuotiaita. Koko aineiston perusteella tuntumani on, että murreoppaat orientoituvat haastattelutehtäväänsä muun muassa pyrkimällä tuottamaan mahdollisimman täsmällistä faktatietoa¹¹. Katkelmassa naispuhujan empivyyttä (r: 6) saattaa viitata siihen, että miehen vastaus tuntuu liian epämääräiseltä. Toisaalta puolison vuoron hyväksyntä on odotuksenmukaista. Asettumalla samanmieliseksi nainen huolimatta mahdollisesta erimielisyydestään toimii pariskuntuuden kehyksessä hyväksymällä myös miehensä puheen moodin (ks. Hakulinen 1989: 50), summittaisten tietojen jakamisen, mitä nainen osoittaa valitsemalla miehen *paikoissa*-postpositioon yhteensopivan ilmauksen *suunnilla* (r: 5–6). Tällä tavoin pariskunnan välillä vallitseva läheinen suhde ja sosiaalisen solidaarisuuden side korostuu (Heritage 1996: 261–278; Peräkylä 1995: 138).

⁷ Mikäli käytettävissä olisi videointi, puhuttelun kohteen voisi todennäköisesti päätellä osallistujien katseiden suunnasta ja asennoista. Vaikka ääninauhojen tulkinnessa siis onkin omat ongelmansa, niiden merkitystä keskusteluanalyttisenä materiaalina ei kuitenkaan voi väheksyä (vrt. Seppänen 1998: 14–15).

⁸ Murrehaastattelijan tulee ottaa haastattelun aluksi (ääni)muistiin kielenoppaiden henkilötietoja: nimet, syntymäajat ja -paikat sekä muut asuinpaikat. Tähän kuuluu yleensä 5–15 minuuttia, minkä jälkeen siirrytään »asia-aiheisiin» kuten muistelemaan vanhoja työtapoja tms. (Yli-Paavola 1970: 35–53.)

⁹ Huomiosta kiitän Eeva-Leena Seppästä.

¹⁰ Vuoron prosodinen linja (lausuman ensimmäisen sanan ensimmäinen tavu lausutaan matalalta; toisen tavun alussa ääni nostetaan korkeammalle; sieltä intonaatio vähitellen laskee alaspäin kohti lausuman loppua) tuntuu merkitsevän lausuman »huolettomaksi» heitoksi. On oletettavaa, että samoin kuin kielenkäytön verbaalinen myös sen prosodinen puoli koostuu osin erilaisista »puhekuvioista» (Kauppinen 1998: 26–30), joiden indeksikaalinen ja kontekstisensitiivinen luonne asettaa analyysille omat haasteensa (ks. esim. Couper-Kuhlen ja Selting 1996).

¹¹ Muistelun tutkijat väittävät, että kaikki muistelijat orientoituvat »totuusdiskurssiin»: heille on tärkeää, että muistot koetaan ja tunnustetaan todenmukaisiksi, »oikeiksi». Siksi he itsekin pyrkivät kertomaan mahdollisimman kiistatonta faktatietoa. (Saarenheimo 1997: 94–104.)

Keskustelussa tiimitymistä voidaan osoittaa myös pyytämällä apua tiimitoverilta (Kangasharju 1991: 189). Haastattelija reagoi naisen epäröintiin ja esittää väitteen muotoisen jatkokysymyksen (r: 8): Hän ehdottaa miehelle muistamisen kiintopistettä tämän edellä kertoman perusteella ja pyrkii näin sekä ratkaisemaan pariskunnan implisiittisen erimielisyyden että auttamaan heitä muistiongelmassa. Puhuteltuna mies vastaa ensin, jälleen summittaisella arviolla (r: 9), jonka alkuun sijoittunut *no*-partikkeli vihjaa jälleen preferoimattomuudesta (Raevaara mp.) mutta jonka lopun prosodially¹² mies kuitenkin kääntyy pyytämään apua vaimoltaan. Tässä prosodia toimii siis samassa kumppanuuteen orientoituvassa funktiossa kuin Charles Goodwinin analysoimat sananhakupyynnöt ja tarkistuskysymykset pariskuntien välillä (1987; Lerner 1992: 256). Niiden tavoin myös tässä avunpyyntö johtaa puolisoitten kahdenväliseen vuorotteluun (r: 9–18), minkä myös voi nähdä korostavan pariskuntuuksi monen hengen keskustelutilanteessa. Lerner esittääkin, että tiimi tehdään relevantiksi myös puhumalla tiimitoverille — tässä puolisolle — tiimiä määrittävistä asioista (1993: 220–221).

Tiimityön onnistuneisuutta kuvastaa yleensä myös yhteisymmärrys niistä toimintatavoista, joilla puhetilanteessa edetään. Nainen rakentaa omassa vuorossaan (r: 10–12) toistoilla vastauksensa liittyväksi sekä haastattelijan jäljempään että aiempaan kysymykseen (ks. sananvalinnat *sjeltä*, *tulit*, *mentii*). Pronomineilla *sinä* (r: 10) ja *me* (r: 11) nainen legitimoituu pariskuntuuksi velvoituksi, asettuu puhumaan miehelleen ja auttamaan tätä muistelemissa. Näin nainen myös kutsuu puolisoaan toteuttamaan institutionaalista haastatellun roolia. Tähän mies ryhtyykin (r: 13–17). Omassa vuorossaan hän jatkaa täydentäen naisen aloittamaa vastausta, muokkaa tiedon tietämättömälle vastaanottajalle sopivaksi ja alkaa toteuttaa haastattelijan vuoroista tulkittua puhemoodin preferenssiä: täsmällisten numerotietojen mainitsemista.

Inklusiivisella pronomiinilla *me* (r: 11) nainen osoittaa puhuvansa tällä kohden molempien puolisoitten puolesta tasavertaisesti. Tämän tulkinnan myös mies poimii omaan vuoroonsa: *meijän on vihitty* (r: 15). Vuorovaikutuspuheessa »meisyyden»¹³ idea kuitenkin kristallisoituu täydennyksissä: tuottamalla loppuun toisen puhujan aloittaman syntaktisen konstruktion täydentäjä osoittaa tuntevansa tämän tarkoituksen niin hyvin, että kykenee arvaamaan sanat tämän suusta (Lerner 1987: 89–90; 159). Miehen vuorossa esiintyvät epäröinnit (r: 15) kutsuvat naisen täydentämään aluillaan olevan ilmauksen *kaksykymmentä* (vrt. mt: 60–61). Nainen tuottaa täydennyksen väitteenä eikä arvauksena (ks. Lerner 1992: 256), mikä osoittaa miehen vuoron faktuaalisen sisällyksen hyväksymistä yhteiseksi lähtökohdaksi. Täydennyksen mies hyväksyy toistamalla tuotetun termin (Lerner 1987: 91), jolloin sekä pariskunnan yhteistyö että tuotettu fakta, vuosiluku, nousevat fokukseen. Tämän jälkeen sekvenssi on saatettu loppuun (r: 18–19) ja siirrytään toiseen aiheeseen (r: 20).

Edellä esitetyn analyysin avulla olen halunnut havainnollistaa puolisoitten tiimityön lisäksi kahta pariskuntapuhetta leimaavaa ilmiötä: yksilöllisten kokemusten, muistojen ja muistelemisen yhteen sulautumista sekä neuvottelemista sopivasta asettumisesta puheti-

¹² Rivin 9 lausuman toiseksi viimeisen tavun painotus ja venytys sekä loppuintonaatio sekä äänensävyyn muutos, jota litterointiin ei ole mahdollista merkitä, osoittavat toisen puoleen kääntymistä.

¹³ Suomalaisia rakkausromaaneja tutkinut Markku Soikkeli (1998) tarkoittaa »meisyydellä» »rakkauskursin» ohjaamaa mielikuvaa, jonka mukaan kulttuurissa vallitsee oletamus pariskuntien yhteisestä ja yhdistävästä identiteetistä (mt: 9).

lanteeseen. Ennen kuin vien näitä teemoja eteenpäin, valaisen niitä pariskuntien yhteisen puhetoiminnan rakentamisen näkökulmasta vielä toisenkin esimerkin avulla.

Katkelmassa (1) puolisoitten muistelemisprosessit näyttivät sulautuvan toisiinsa. Myös yhdessä kertomisella voi osoittaa tietämysten ja kokemusten jakamista (ks. esim. Lerner 1992). Vaikka yhdessä koetuista tapahtumista kertominen onkin pariskuntapuheen ydin- aluetta, etenkin vanhoilla pariskunnilla myös puolisoitten yksilölliset kokemukset näyttävät muuttuvan yhteisiksi. Tämä näkyy siinä, että kertojuutta voidaan jakaa pitämättä kovin tiukasti kiinni kokijan omistusoikeudesta kertomukseensa (ks. Peräkylä 1995: 113). Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa mies astuu vaimon kokemusten alueelle paitsi houkuttelemalla esiin (»story prompt», Lerner 1992: 251) tämän kokemuspäiiriin kuuluneen koulumuiston (r: 4–6) myös ehättämällä tuottamaan jutun huippukohdan (r: 14). Näin hän osoittaa tuntevansa itse jutun lisäksi myös sen kerrontatavan. Katkelman alussa nainen vastailee haastattelijan kysymyksiin paikkakunnan kiertokouluista.

(2) (SKNA: 8239:2 Teuva; A: 335–369)

- 01 Nainen: -- .hhhh joo ei sen parempaa täälöo ollu meirän
 02 aikana. hh .hhh sitten on ai:na parannuj ja
 03 par[annu et,
 → Mies: [mutta hhh eikö te: ollus sen koo-
 05 Nevalaasen kouluskik kus se
 06 Kangas-[Matti ni huuti että nii .hh=
 07 Nainen: [o:lin.=olim mää siälä, hh
 08 Mies: =[nii että hhhhh
 09 Nainen: [siäl mun serkkuni=
 10 =suu[tuvas siälä h Laurilas ni.]
 11 Mies: [mitä ↓se kä:ski] kiittääk
 12 kus se h [Rik- Rikhaarti] huuti vaa että
 13 Nainen: [nii se< sanoo<]
 → Mies: kissi kiitoksel el[ää (.) ope:ttahh ha ha]
 15 Nainen: [fniih(h) h(h) h(h)h ja] läh:ti
 → kus se sa[noo .hhhh kiittääs(sää) hh [kissi=
 17 Mies: [h(h)hhhhäh hän [nii,
 → Nainen: =kiitoksel elää soli Te[u:valta se he Ragni Kankahan
 19 Mies: [ehhe
 20 Nainen: poikia --

Miehen vuoron pronomini *te* (r: 4) nostaa relevantiksi vaimon statuksen muistelujen maailmassa, jossa hän kuuluu »teidän» ryhmään muussa kuin läsnäolevassa kontekstissa. Puhuttelusta huolimatta miehen kysymys osoittautuu johdannoksi puolisolle kuuluvan kertomuksen kertojuuteen. Nainen hyväksyy tämän ja asettuu kanssakertojaksi: oman tietämyksensä kertomuksen kulusta hän osoittaa täydentämällä (r: 15) miehen tuottaman huippukohdan (r: 14). Lausahdusta *kissi kiitoksel elää ja lähti* nainen toistelee nauraen myöhemminkin elaboroidessaan kertomusta eteenpäin (r: 16 ja 18¹⁴).

Pariskuntapuhetta leimaa kuitenkin puolisoitten puheen yhteenkietoutumisen lisäksi myös erillisyyden osoittaminen — pariskuntuuden kehyksessä. Puolisoitten mahdollisuus lokaalisesti erilaisiin toimijuuksiin näkyi esimerkissä (1) implisiittisenä erimielisyytenä, jonka pariskunta häivytti orientoitumalla samanmielisinä kohti tulkintaansa haastattelijan preferenssistä. Orientoituminen haastattelijan preferenssiin saattaa kuitenkin päätyä

myös uuden tiimitoverin hakemiseen. Haastattelijan toiminta rakentaa tilanteen institutionaalista perustaa, ja esimerkiksi puolison toiminnan kritisointi on murrehaastatteluissa usein tulkittavissa neuvotteluksi soveliaasta asettumisesta puhetilanteeseen, siitä tietävämmän tiimikaverin — haastattelijan — vahvistusta etsien. Tähän ilmiöön paneudun enemmän seuraavassa jaksossa.

PARISKUNTA NEUVOTTELEE PUHETILANTEEN NORMEISTA

Vuorovaikutuksen kuluessa tehdään aina myös »moraalista» työtä (Bergmann 1998; Drew 1998: 295–297). Valitsemme itse tapamme tuottaa vuoron, vaikka valinnat eivät välttämättä olekaan täysin tietoisia saati riippumattomia kontekstuaalisista ja sekventiaalisista toiminnan rajoitteista (Peräkylä 1996: 89–92). Valinnan mahdollisuus asettaa meidät moraaliseen ja vastavuoroiseen vastuuseen tuotoksestamme¹⁵ (Bergmann mt: 288). Etenkin institutionaalisisessa keskustelussa »protomoraalisuuden» (Bergmann mt: 283–284; Linell ja Rommetveit 1998: 467–468) lisäksi aktivoituu tilanteisia »moraalisia» maailmoja, jotka liittyvät osallistujien työnjakoon tietynlaisina asiantuntijoina ja maallikkoina (Heritage ja Lindström 1998: 397, 407).

Asettuessaan institutionaaliseen vuorovaikutustilanteeseen myös »maallikot» pyrkivät osoittamaan toiminnallaan osallistujan kompetenssiaan (Heath 1992: 236; Raevaara tulossa). Kielenoppaat orientoituvat murrehaastatteluissa todenmukaisten tietojen tuottamiseen, mutta kompetenssiin näytetään liitettävän myös kyky kertoa ne sopivalla tavalla. Vaikka pariskuntapuheen oletuksiin kuuluu, että puoliset puhuvat toistensa puolesta, ylittävät toistensa yksilöllisen kokemuksen ja elämänhistorian rajoja (vrt. esim. 2), asianomaisen »omistusoikeus» kokemuksiinsa ja myös puhetapaansa johtaa vähintäänkin implisiittisiin (Drew 1998: 296) moraalisiin neuvotteluihin. Neuvotteluissa haastattelijajoutuu puhetilanteen sopivaisuusnormien lähteeksi, kuten seuraavat esimerkitkin (3) ja (4) osoittavat.

Katkelmat sijoittuvat nauhoituksen alkupuolelle eli vaiheeseen, jossa puhetilanteen luonne on erityisen hahmoillaan. Tässä haastattelijan institutionaalinen rooli korostuu henkilötietojen muistiin kirjoittamisen myötä (ks. r: 7). Neuvottelu »oikeasta» vastauksesta ja puhetavasta alkaa, kun nainen (r: 10 ja 12) oikaisee miehen synnyinperheen muuttamiseen liittyvää vastausta (r: 9):

¹⁴ Ks. myös katkelman jatkoa, r: 25 ja 30:

- 20 Nainen: -- .hhh johon [on s_jäl ollut Teuva[Ila ↓mutta se
 21 Mies: [joo, [ni,
 22 Nainen: oli täält kotoo- n- mun: syntymänaapu[ri.=se po:ika.
 23 Mies: [hh hheh hehh=
 24 =he j(h)ohoho,=
 → Nainen: =k_jssi k_jitoksel elää ja [läh:ti.=↑ei:kä k_jittäny.]
 26 Mies: [hhh hehhh hehh heh heh]=
 27 Nainen: =hh hehh (.) ↑HEHEHEHE hehh[hh
 28 Mies: [(h)h fope:tt(h)ajaa hehe
 29 Nainen: .h(h)h hihh h(h)h hh °he voi: herrajjestas °.()
 → (.) f_kjssi k_jitoksel elää se huusi vaij ja läh:ti.

¹⁵ Bergmann huomauttaa, että monissa kielissä interaktiota edellyttävällä termillä »vastaus» ja moraalialimp-likoivalla termillä »vastuu» on semanttinen yhteys saman kantasanan kautta (vrt. *response – responsibility*) (1998: 285).

(3) (SKNA: 13893:2 Haapajärvi; A: 16–20)

- 01 Hst: oliko teiän vanhukse^p piippolaisia.=
 02 Mies: =mmJ_{oo}.
 03 Hst: kumpanenni[i].
 04 Mies: [n_i:.=ja sieltä ov- mu^ututtiin koko perhet
 05 tänne. (1.0) hu:htikuussa:, (0.5) huhtikuussa nii:: ö
 06 tuhatyheksänsataa viistoista.
 07 (8.0) ((hengitystä, kröhinää; Hst kirjoittaa))
 08 Hst: tännekkö Par^kkilaa heti.
 09 Mies: mJ_{oo}.
 → Nainen: [°ei°
 11 (1.0)
 → Nainen: että kai te Par^kkilaa ooh heti tul[lee
 13 Mies: [n_o miksei
 14 tultu.=K^et^tullaa[n,
 15 Nainen: [j:aa:~. h no te K^et^tullaan teittä
 16 sitte muu- (.) °n_ii[:°,
 → Hst: [oottako siⁱtä pittäen sittet
 18 täällä ollu,

Miehen ensimmäiseen vastaukseen sisältyy pitkäköjä taukoja (r: 5), joiden jälkeiset täsmennykset osoittavat hänen tulkinneen vastauksensa faktat toistaiseksi epätäydellisiksi. Nainen puhuttelee puolisoaan ja epäilee tämän antamaa tietoa (*että* [’ette’] *kai te*, r: 12) keskustelukäytän^teissä preferoimattomalla oma-aloitteisella toisen vuoron korjauksella (Schegloff, Jefferson ja Sacks 1977). Näin nainen tekee relevantiksi oman roolinsa haastateltuna sekä puolisona (Lerner 1993: 230), joka tietää toisen puolison asioita — ehkä jopa paremmin kuin tämä itse. Tämän mies kuitenkin kiistää (r: 13–14). Kiiston jälkeisessä vuorossaan nainen osoittaa välisekvenssin¹⁶ loppumisen partikkelilla °n_ii:° (r: 16). Haastattelija puolestaan reagoi välisekvenssin loppumerkkiin ja sivuuttaa sekventiaalisesti (»sequentially deleting», ks. Peräkylä tulossa: 15) pariskunnan keskinäisen vuorottelun: hän liittää oman vuoronsa (r: 17–18) jatkoksi tiettyyn kronologiseen kysymysten sarjaan (r: 8) ja erityisesti miehen vastaukseen (r: 9). Haastattelijana hän näin osoittaa meneillään olevaa institutionaalisen toimintajakson käsikirjoitusta, »agenda» (Heritage ja Sorjonen 1994: 5), ja puolisoⁱden toiminnan suhdetta siihen.

Esimerkki (3) on tämän haastattelun ensimmäinen kohta, jossa puoliset oikovat toistensa puhetta. Siten se toiminee »malliratkaisuna» pariskunnan seuraavillekin neuvotteluille tilanteeseen sopivasta puhetavasta. Neljän minuutin kuluttua edellisestä seuraa jakso (4), jossa haastattelija kyselee naiselta tämän synnyinperheen asuinpaikoista (r: 1). Monessa kohden mies alkaa kuitenkin puhua naisen puolesta häntä oikoen tai täydennellen (r: 5, 16, 30, 34, 38, 40) ja sivuuttaa hänet sekventiaalisesti (r: 16). Tässä analyysissä kiinnitän kuitenkin erityistä huomiota tiettyihin puolisoⁱden antamiin selityksiin (r: 3–4, 6–8, 42–46). Paul Drew’n mukaan (1998: 296) juuri selittelyt (accounts) ovat sellaisia keskustelutoimintoja, joiden kautta puhujat tekevät moraalista työtä.

¹⁶Nainen aloittaa vuoron partikkelilla *jaa*, joka usein esiintyy uutisen vastaanottimena (Sorjonen 1999: 175). Sen jälkeen hän osoittaa partikkelilla *no* siirtyvänsä (vrt. Raevaara 1989: 149–152) tarkistamaan miehen muuttoon liittyneitä yksityiskohtia, mutta keskeyttää sitten topiikin kehittämisen (r: 16).

(4) (SKNA 13893:2 Haapajärvi; A: 46–63)

- 00 (7.0) ((Hst kirjoittaa))
01 Hst: no entä sje:l:tä.=koska tänn:e.
02 (1.5)
→ Nainen: voi me oo#:# me oo oltu niin monessa paikassa: oo
04 asuttu että [nii,
→ Mies: [n:o: sje:ltä ootta tullu< tullu
06 Kuusaallen niin, .hh[h kuham<] [minä en tiä
07 Nainen: [n:o:.,] [no-
08 Mies: vuosilukua,
10 Nainen: em: minä< (.) minäkääv vuosilukua muista palijoko se
11 oli.
12 (7.0)
13 Nainen: miksei niitä joistaki nuista k- (.) paperiista sattus
14 näkemään niin sev (vusi) vuosiluvuv vai h mikä hh
15 mistäpä sen nyt, .hh
16 Mies: ↓Kuusaankylälle ja sieltä tulitta sitte Parkkilaan
17 seittemäntoista vuosiluvulla,
18 (.)
19 Nainen: °mjaa: °,
20 (3.0) ((yskäisy))
21 Nainen: °vaa o-°
22 Mies: ((kröhäisee))
23 Nainen: siinäham me Juholassa ensii olt:iin ku sinne tult:iij
24 ja. (.) ja käyttii tuolla Hallassaki asumassa muuav
25 viikko ja h hh .h vaan se eijjollu ostettu tuo talo:
26 ja, (1.3) se oli isä:vainaa semmonen että se teki
27 niitä he- .hhh ka:uppoja: talonkauppoja että sem
28 myötänsäm möi ja ↓osti ja,
29 (2.0)
30 Mies: hNii:.=soli nämäj Jokikylältähän te ootta muuttanu
31 tuonne niin Käsämäelle[n nii,
32 Nainen: [joo:,,,,, hhh Korpelassa
33 asut[tu,
24 Mies: [mNii,=Korpelanimiseen talloon ja sje:ltä sitte
35 tulitta tännep Parkkilaan.
36 (0.6)
37 Nainen: n[ii,
38 Mies: [(e- äy) elikkäk Kluur[aaalle,
39 Nainen: [Kuusaal[le,
40 Mies: [Kuusaallel
41 Laetallaan,
→ Nainen: mjoo, .hh ↑minä: e ennää tahom ↑muistaakkaan m:in:oon
43 tullu nyt nin vähämuistiseksi tämän sairauveni aikana
44 ku .hhhhh minulla ov- s- on: sappikivetkil leikattu
45 tänä: (.) talavena jo monta kuukautta aikaa ja (.) .h
46 kai:kkia sairauksia on,
47 Hst: .th kertokaapa mistä teiän isä ja äiti oli kotosin.

Ensimmäinen tarkastelun kohde (r: 3–4) sijoittuu tauon jälkeen, mikä enteilee preferoimattomuutta (Schegloff 1988: 445). Naisen vuoro on selitys, jonka finiittiverbit ovat perfektissä¹⁷. Kommunikaatiohalukkuutta osoittava selittely valitettavasta kykenemättömyydestä vastata (Tainio 1997a: 102) implikoi kysymyksen hankaluutta: naisen vuoron voi siis nähdä

myös haastattelijan toiminnan kritiikkinä. Tämä samoin kuin *me*-pronominin mahdollinen inklusiivinen tulkinta (vrt. adverbiin *tänne* r: 1) tuntuvat velvoittavan miestä ottamaan vastuuta puhumisesta. On nimittäin havaittu, että toisesta tai toisen puolesta puhuminen saa puheen kohteen vastaanotossaan itse puhumaan puolestaan (Lerner 1992: 256 ja 1993: 222; Peräkylä 1995: 113). Vuorossaan mies jatkaa agendaa, vastaa haastattelijan kysymyseen ja osoittaa muistavansa puolisonsa lapsuuteen liittyviä asioita tätä tarkemmin.

Mies ei vuorollaan jätä tilaa naisen muistamattomuuden eksplikoinnille, jolle partikkeliketju *että nii* (r: 4) rakentaa paikkaa. Kun myös miehen keskeyttävästä vuorosta tulee epäsujuva (r: 6), hänkin selittelee sitä kyvyttömyydellä (r: 6–8). Mies ei selittelyssään käytä *muistaa*-verbiä kuten nainen omissaan (r: 10, 40–41) vaan verbiä *tietää*. »Tietäminen» rakentaa viitekehysten »objektiivisesta» maailmasta, jossa asiat ovat totta tai epätotta, kun taas »muistaminen» viittaa subjektiivisempaan tietoon ja kokemukseen maailmasta (Tainio 1997b: 314–315; vrt. Drew 1991: 35). Erilaisilla selittelyillään puoliset rakentavat siis erilaisia tilanteisia kompetensseja (Heritage ja Lindström 1998: 403).

Esimerkissä (3) haastattelija sivuutti sekventiaalisesti naisen aloittaman pariskunnan vuorottelun (r: 17). Tässä esimerkissä (4) mies käyttää samaa keinoa osoittamaan naisen toiminnan suhdetta omaan kompetenssiinsa ja orientaatioonsa haastattelun agendaan. Mies jatkaa (r: 16) tarkentavan toiston avulla (*Kuusaalle* → *Kuusaankylälle*) syntaktisesti (ja prosodisesti) suoraan siitä, mihin hänen edellisen vuoronsa sujuva alkuosa päättyi (r: 6). Vuoroon sisältyy naisen synnyinperheen asuinpaikkojen päätepiste, nykyinenkin kotikyliä Parkkila — muuttovuosiluvun kera (r: 15). Samantapaisen sivuutuksen mies tekee myös (r: 30) naisen yksityiskohtaisen muistamista todistelevan vuoron (r: 23–28) jälkeen.

Vaikka nainen asettuu vastaanottavan myöntelijän rooliin (r: 32–39) kerrottaessa asioista, joissa hän kuitenkin itse on parhain asiantuntija¹⁸ (vrt. Pomerantz 1980), puheen kohteena oleminen velvoittaa kuitenkin reagoimaan (Lerner 1992: 256). Yksityiskohtaisten selittelyjen on huomattu toimivan usein puolusteluina (»defensive detailing», Drew 1998: 297–302). Tällaiseksi tulkitsemisen myös kolmannen tarkasteltavan selittelyn (r: 42–46). Teemallaan se liittyy naisen aiempiin muistamattomuudesta raportoineisiin vuoroihin (r: 3–4, 10–11). Vetoamalla moraalisestikin »luonnolliseen» (Heritage ja Lindström 1998: 418), vanhuuden kategoriasta pääteltävissä olevaan ominaisuuteen (Sacks 1992a: 40–48) vuoro selittelee myös interaktionaalisia ongelmia uhkaamatta sosiaalista solidaarisuutta; mielletäänhän muistamattomuus yleensä toimijan tahdon ulottumattomiin¹⁹ (Tainio 1997b: 300). Haastattelija huomaa naisen selittelyn esittämällä tälle seuraavan agendaan palaa- van kysymyksen kehotuksena (*kertokaapa*, r: 47), joka ottaa huomioon vuoron juontumattomuuden edellisestä ja luo vähemmän painetta täsmälliseen muistamiseen.

¹⁷ Arkikeskustelussa perfekti merkitsee selityksen puhetilanteen kannalta avoimeksi ja relevantiksi yhteiseksi puheenaiheeksi (Seppänen 1997: 7, 16–17).

¹⁸ Aiemmin nainen ottaa vastaan oman kokemuspääpiiriinsä kuuluvan faktan (r: 16–17) uuden tiedon vastaanottamiseen kiteytyneellä partikkelilla *jaa* (r: 19) (Sorjonen 1999: 175). *Jaa* on kuitenkin uuden tiedon vastaanottavista partikkeleista laimein, ja se on lausuttu hiljaisella äänellä muodossa °*mjaa*: °, mikä voi osoittaa varauksellista suhtautumista toisen kertomaan.

¹⁹ Puolisoiden toiminnat ja selitykset tulevat toteuttaneeksi myös sukupuolieroihin liittyviä uskomuksia. Kun on tutkittu muistamista ja lahjakkuutta koskevia asenteita, on huomattu, että miesten oletetaan olevan matemaattisesti lahjakkaampia ja muistavan paremmin paikannimiä ja suuntia, naisten taas ihmisiin, perheeseen ja ihmissuhteisiin liittyviä asioita (vrt. r: 23–28), vaikka muisti- ja lahjakkuustesteissä ei eroja ole havaittu- kaan (Crawford ym. 1989; Archer ja Lloyd 1985: 30–38).

Kaikkiin aineistoni haastatteluihin sisältyi kohtia, joissa ainakin jompikumpi puolisoista vetoaa sairauksien tai ikääntymisen mukanaan tuomaan muistin heikkenemiseen. Esimerkin (4) tavoin selitykset sijoittuvat aina sellaisiin kohtiin, joissa puolisot ovat keskenään neuvotelleet — joskus jopa kinanneet — siitä, kumpi muistaa »paremmin». Niissä kohdin neuvottelemisen moraalista näkyy siis vuorovaikutuksen kulussa erilaisina epäjatkuvuuden osoituksina. Tilannekohtainen moraalitilanne ei kuitenkaan aina ilmene eksplisiittisenä puuttumisena toisen muistamisen rajallisuuteen vaan paljon implisiittisemmin, jo saavutettuna samanmielisyytenä, kuten seuraavassa esimerkissä (5). Alun topiikkina on Ilmari Kianto -dokumentti.

(5) (SKNA 13551:1 Ylihärmä; B: 80–91)

01 Mies: -- .hhhh ei te sattunu kattomhaan >televisiosta<,
 02 Hst: =en kattonu [en.
 03 Mies: [jaa:.
 04 (3.0)
 05 Mies: joo se joutu oikeuthen ku se vähä sittes sielä,
 06 (0.5)
 → Nainen: no niin no.
 → Mies: niin ei nyk kuulu tähän asioihin ° nii °.
 09 (8.0)
 10 Mies: oottako te nuata< (.) koskaa niin: tarkastanu nta
 11 a- vanhoja riihiä m: minkälaasia ne on nii --

Naisen vuoro (r: 7) on mahdollista tulkita miehen puhetaipien moitteeksi vain vastaanoton (r: 8) perusteella: mies kielentää sen johtuneeksi poikkeamisestaan varsinaisesta puheenaiheesta²⁰. Kritiikin hyväksyminen ja tulkitseminen vastaanottajaa tyydyttävällä tavalla kertoo pariskunnan pitkästä yhteisestä historiasta ja halusta noudattaa puhetilanteessa samoja »moraalisia» normeja. Mies siirtyykin seuraavalla vuorollaan poliittisesti vähemmän tulenarkaasti aiheeseen, jonka hän arvioi myös vaimonsa mielestä kuuluvaksi murrehaastattelujen agendaan (r: 10–11).

Tähän saakka olen analysoinut lähinnä kognitiiviselle alueelle sijoittuvia toimintoja kuten muistelemista ja puhumisen tavasta neuvottelemista, jotka johtuvat pariskunnan

²⁰ Jo aiemmin samassa haastattelussa nainen on huomautellut miehen puhumisista, mutta varsinaista riitaa ei kehkeydy. Nainen käyttääkin huomautuksissaan sellaisia persoonamuotoja kuin passiivia (A) ja *me*-muotoa (B), joiden referentteihin myös puhuja voi kuulua. Riitaan johtavissa syytelyissä *sinä*-puhuttelu on tavallinen (ks. esim. Dersleyn 1996 esimerkkejä).

(A) (SKNA 13551:1 Ylihärmä; A: 362–364)

Mies: -- h(h)hh £m_uistelhaan niitä nuoruuden vanh-
 vanhaa nuoruudenaikoja vaan: ne on (.) niin elävästi
 mie:les että£ h(h)hh he(h)h hhh

→ Nainen: no niin no, (.) ° puhuta nys siitä °.
 (0.7)

Hst: vai nii että sillä m_ummalla oli vähän tuallaasta sitte,

(B) (SKNA 13551:1 Ylihärmä; B: 17–19)

Mies: -- oli< sellaaasia noita: ö- sellaaasia köyhiä jolla ei
 ollu mitään n- niin (.) .hhh hh oli niinkun y:ö: ja taloon,=

→ Nainen: =° mutta jos me ei nyt (.) puhutakkaat [täs:tä °

Hst: [juu kyllä se,

(.)

Hst: [sopii tähän, (.) hy]vin,=joo.

muistojen ja joskus moraalinkin jakamisesta ja yhteensulautumisesta. Pariskuntuuden kategoria näyttää kuitenkin luovan odotuksen myös siitä, että puoliset kykenevät raportoimaan toistensa sisäisistä tiloista, tunteista ja aikomuksista (Peräkylä 1995: 138). Oman aineistoni pariskunnat toteuttavat tätä odotusta mutta menevät vielä pidemmälle — toiminnoillaan he saattavat asettua jopa toistensa fyysisten tuntemusten asiantuntijoiksi. Näihin ilmiöihin keskityn seuraavassa jaksossa.

KOKEMUSTEN RAJOJEN YLITTÄMINEN

Tutkimuksessa AIDS-neuvonnan vuorovaikutuskäytännöistä Anssi Peräkylän yhtenä tarkastelun kohteena oli erityinen terapeuttien käyttämä puhuttelumenetelmä, sirkulaarihaastattelu (1995: 108–114). Sirkulaarihaastattelussa potilaan läheiseltä kysytään potilaan sisäisistä tuntemuksista, peloista ja toiveista. Läheisen vastauksen toivotaan auttavan potilasta ymmärtämään taudin vaikutukset hänen sosiaaliseen lähiverkostoonsa. Samalla se kuitenkin auttaa potilaan omien tunteiden erittelyä: kun potilas joutuu puheen kohteeksi asioissa, joihin hänellä kokijana on ensisijainen pääsy, jopa itseanalyysin vaikeaksi kokevat potilaat kertovat vastaanotoissaan omasta sisäisestä tilanteestaan. Samalla raporttien yhteensopivuus saattaa asettua suhteen likeisyyden osoittimeksi, sillä pariskunnan keskinäisiä puhetapoja ja kykyä osoittaa suhteensa läheisyyttä tulkitaan varsinkin arkikeskusteluissa usein evidenssinä siitä, miten heidän suhteensa oikein sujuu (Sacks 1992a: 703).

Myös arkikeskustelujen käytäntöjä noudattamaan pyrkivissä murrehaastatteluuissa puoliset huipentavat yhteisen tietämyksensä osoittamisen täydentämällä toisiaan (Lerner 1987: 89–90). Aiemmissä esimerkeissä puoliso täydensi kateissa olevan faktatiedon (1) ja meneillään olevan kertomuksen huippukohdan (2). Tässä täydennyksen kohteena on raportti puolison tunteista. Seuraavaa katkelmaa (6) ennen vaimo on kertonut hänen ja naapurin emännän peloista ja selviytymisestä hurjassa ukonilmassa haastattelijan kysytyä, pelkääkö pariskunta koskaan salaman kaatavan läheisen puun talon päälle. Naisen kertomuksen lopussa haastatteliija kääntyy miehen puoleen (r: 1):

(6) (SKNA 8450:2 Perho; B: 295–300)

- 01 Hst: no >missäs työ sillon olitta<.
 02 (0.4)
 03 Mies: °tiiä mit[()°
 04 Nainen: [e:i minä tiiä missä huoneessa hää oli
 05 muttei se samassa huoneessa ollu missä me oltii se:
 06 [emännän kans.
 07 Mies: [↑tie:tysti tässä huoneessa [°(ku se tuota)°
 08 Nainen: [niin no täällä se enimmäk[see o:n.
 09 Mies: [e-
 → Mies: eikä minä:
 11 (.)
 → Nainen: pel[ekää.
 13 Mies: [uko:ilimaa [pele[kää,£
 14 Nainen: [m(h)m m(h)m
 15 Mies: h(h)hinkä p- (.) pä sille tekkee. (0.4) ei se minuhun
 16 vaikuta (m)yhtään mitää.

▷

Nainen ehättää auttamaan miestä vastauksen tuottamisessa (r: 4–6). Konstruktiolla (*en tiedä*) *missä hän oli* puhuja osoittaa epätietoisuuttaan, ehkä vähättelee tiedon merkitystä (Forsberg 1998: 294–296). Jatkamalla *se*-pronominia käyttäen (r: 5) nainen osoittaa toki puhuvansa vuorossa, jota sekventiaalisesti edellytetään joltain toiselta (Seppänen 1998: 55), mutta käsittelee referenttiä pikemminkin puheenaiheena kuin osallistujana (mt: 52). Näin nainen rakentaa vuorottelusta hänen ja haastattelijan välistä toimintaa, jossa hän puhuu miehen puolesta kuvaten tapahtumia kuitenkin omasta eikä miehensä näkökulmasta. Silti raportoinnin kohteena ollut pyrkii yhteistyöhön ja osallistujaksi (r: 7, 10), mitä osoittaa vaikkapa edelliseen vuoroon kytkevä aloitus *eikä minä*: (r: 11). Tämän kontekstissaankin vain väljästi projisoivan vuoron alun vaimo onnistuu täydentämään vastaanottajaa tyydyttävällä tavalla: *pelekkää* (r: 13) (Lerner 1987: 111–112). Puolisona nainen siis osoittaa osaavansa »puhua miehen suulla» (Lerner mt: 89) poimiessaan mahdollisista täydennyksistä juuri sen miehen tuntemuksiin liittyvän sanan, jota hänkin kuvaukseensa haki (Lerner 1993: 221).

Kuten sirkulaarihaastatteluissa edellisessäkin esimerkissä puhuja orientoitui puolisonsa sisäisten mentaalisten tuntemusten tunnistamiseen. Seuraavassa esimerkissä (7) yksityisen kokemuksen rajat työnnetään vielä pidemmälle: fyysisen kykenemisen ja kokemisen alueelle, jota yleensä kohdellaan jokaisen kokijan omimpana alueena (ks. Tiuhonen 1997). Katkelman alussa (r: 1–2) mies puhuu metsoista, joita hän on joskus ampunut aivan lähietäisyydeltä. Sitä ennen hän on kertonut tarinaa lääkäristä (ks. r: 18). Nainen on kaiken kaikkiaan ollut hieman haluton puhelemaan: tässäkin naisen ehdotus (r: 6–7) on mahdollista tulkita myös meneillään olevan toiminnan implisiittiseksi arvosteluksi.

(7) (SKNA 8808:1 Kaustinen; A: 131–135)

- 01 Mies: -- tois oli toistakymmentäki laulo
 02 puuoksalla. ha .hhh j(h)o(h)o ho .hhh
 03 (1.0)
 04 Mies: joo:,
 05 (0.5)
 06 Nainen: °jaa° (.) °minä lähen tuota ni° (.) hakehan
 07 lehe°mät°.
 08 (.)
 → Mies: >ei sinä saa mennä niitä hakehen ei sinä pysty
 10 hakehen<,
 11 Nainen: [m̥ksei.
 → Mies: [h̥iljaa: ko puhut ny.=
 13 Nainen: =.joohh
 14 (2.0)
 15 Mies: joo:.
 16 Hst: no te veitte sen sitte,
 17 Mies: linnun,
 18 Hst: te- eikun sen: (.) lääkäriin,=
 19 Mies: =joo minä t- sen toin sitte tähän meille ja, --

Topiikin osoitettua loppumista (r: 2–5) nainen pyrkii pois haastattelutilanteesta viittamalla keskustelun ulkopuolelle, pariskunnan yhteisiin velvollisuuksiin: lehmien hoitoon (r: 6–7). Vaikka naisen vuoro on muotoiltu ilmoitukseksi, mies tuottaa vastaanoton, jossa hän käsittelee sitä luvanpyyntönä (r: 9–10). *Saada*-verbiä käytetään modaalisisessa merki-

tyksessä, ja epäajaksi asettuu lausuman sanoja. Mies perustelee kieltoaan naisen kyvyttömyydellä: *ei sinä pysty hakehen* (r: 9²¹); pronominin painotus viittaa siihen, että tehtävä kuuluu jollekulle muulle. Mies siis asettaa itsensä sekä tehtävien jakajaksi että tietävämmäksi naisen fyysisestä suorituskyvystä: hän arvioi »paremmin» naisen pystyvyyden lehmänhakuun.

Nainen kuitenkin kyseenalaistaa miehen arvion: *miksei* (r: 11). Miksi-kysymys voi toimia joko »aitona» syyn tiedusteluna että moitteena: tämä ambivalenssi tekee siitä hienovaraisen moraalisen neuvottelukäytännön (Günthner 1996: 276–277, 295). Mies kuitenkin sivuuttaa kysymyksen tuottamalla päällekkäispuhuntana direktiivin (r: 12). Komento *hiljaa* on vain lausekkeen pituinen konventionaalistunut käsky, jollaista esimerkiksi kohteliaisuusteoriassa pidetään kaikkein kasvoja uhkaavimpana (Brown ja Levinson 1987). Direktiivin loppu *ko puhut nyt* tarkoittaa vaikenemiskäskyn kohteeksi sen osan naisen puhetta, jossa nainen pyrkii irtautumaan keskustelutilanteesta. Nainen osoittaa noudattavansa käskyä (r: 13), jää haastateltavaksi ja lakkaa puhumasta kielletystä aiheesta.

Direktiivillään (r: 9–10) mies asettaa itsensä autoritatiiviseen asemaan. Indikatiivimuotoista väitelauseetta käytetään tyypillisesti ohjeena tai neuvona esimerkiksi tilanteissa, joissa vastaanottaja on itse pyytänyt neuvoa tai joissa direktiivin toteutuminen on ongelmatonta (esim. lääkäri potilaalle: *Menette tämän lapun kanssa tuonne hoituhuoneelle*). Se ilmaisee »vastaansanomattomuutta direktiiviä, jos sen esittäjä on sosiaalisesti ylemmässä asemassa kuin vastaanottaja tai jos hän on tilanteessa muuten vahvoilla» (esim. lapselle: *Sinä syöt sen puuron*). (Hakulinen tulossa.) Indikatiivimuodon valinta kantaakin sisällään myös tietävän osallistujan merkitysaspektia: sen sanoja tietää ja hallitsee paremmin kuin vastaanottaja toivotun toiminnan suhteen siihen kokonaisuuteen, jonka vuoksi toiminta olisi toteutettava.²²

Institutionaaliossa keskustelussa neuvominen ja ohjaaminen aktivoi asiantuntijan ja maallikon roolien eroa (Heritage ja Lindström 1998: 409–410). Tässä kontekstissa neuvominen implikoi miehen erityistä asiantuntijuutta ja kompetenssia haastateltavan roolisaa. Mutta sen lisäksi mies — raportillaan ja arviollaan puolison omimmasta kokemuksesta, ruumiintuntemuksesta — implikoi yleensäkin tämän osallistujan kompetenssin puutteellisuutta. Kompetenssin puute askarruttaa varsinkin vanhoja ihmisiä, joiden pelkoihin kuuluu henkisen ja fyysisen suorituskyvyn menettäminen ja toisten huollettavaksi joutuminen (Kangas ja Nikander 1999: 20). Vaikka ruumiillisia kokemuksia merkityksellistää yksilön oma psyykinen ja fyysinen kokeminen, niiden merkitys on yhtä lailla sosiaalisen oppimisen tuote, ja tähän prosessiin myös läheiset ihmiset osallistuvat (Tiihonen 1997: 114–115).

²¹ Keskipohjalaismurteiden eteläisessä ryhmässä esiintyy harvinainen yksikön 2. persoonan kieltoverbin kongruoimattomuus. Pohjalaismurteissa muuten tavallista monikon 1. ja 2. sekä yksikön 1. persoonan kieltoverbin kongruoimattomuutta on selitetty mm. sen subjektinetsyydellä. (Savijärvi 1977: 101–127.)

²² Tässä esimerkissä nainen tottelee puolisonsa kommentelua ja orastava riitelajakso päättyy siihen, että nainen vetäytyy — lakkaa puhumasta muista velvollisuuksista ja asettuu haastateltavaksi (vrt. Vuchinich 1990: 123–125). Affektisissa riidoissa vetäytyminen voi olla konkreettisempakin: »ulos käveleminen» rikkoo perustavalla tavalla keskusteluyhteyden antamatta enää mahdollisuutta luoda paikkaa konsensukselle vuorovaikutuksen sekventiaalisen jäsentymisen keinoin (Dersley 1998: 160). Noin 12 minuuttia esimerkin (8) jälkeen nainen lopulta »kävelee ulos», poistuu paikalta sanomatta mitään. Mies selittelee tämän lähdettyä tutuin perusteluin: *meillon akka vähän huonommasa kunnosa olluk kauan aikaa jo*. (SKNA 8808:1 Kaustinen; A:209.)

Neuvontaterapiassa AIDS-potilaiden fyysisistä tilaa saatetaan käsitellä ulkoisina kuvauksina, joihin sekä potilaalla että hänen läheisillään on yhtäläinen pääsy vaikkakin eri näkökulma (Peräkylä 1995: 114). Lääkärin vastaanotoilla osallistujat orientoituvat vahvasti lääkärin ja potilaan erilaiseen tietämykseen: lääkärin tieto merkitään medikaaliseksi, potilaalla taas on tietämystä oman kipunsa ja fyysisten tuntemustensa suhteen. Jos medikaalinen ja fyysiseen kokemukseen perustuva tieto joutuvat ristiriitaan, osallistujat neuvottelevat siitä, millainen tieto puheena olevan asian kannalta on autoritatiivista. (Raevaara tulossa: luku 6.1.3.) Pariskuntien puheessa ensikäden tietämystä fyysisestä kokemuksesta ei kohdella ylittämättömänä auktoriteetin rajana: edellisessä esimerkissä rajanylitys johti vaikenemiseen, seuraavassa rajankäynnistä neuvotellaan. Esimerkin nainen on ennen katkelmaa kertonut — vanhojen pariskuntien tapaan — seikkaperäisesti puolisonsa edellisen talven voinnista (ks. r: 4) ja hieman omastaankin. Katkelman alussa haastattelija alkaa puhutella miestä (r: 1).

(8) (SKNA 2240:1 Kannus; A: 83–89)

- 01 Hst: no olettekos te Puttila tänä kesänä ollu kunnossa=<=
 02 Nainen: no o[:n se ny (kos- ko-)] ↑tuli:: ö yskä mutta solis
 03 Mies: [o:n minä: ollu.]
 04 Nainen: tehenys samallaisen tempun mutta ko .hh mä menil
 05 lääkäriille ja se anto meille lääkituksen et- että se
 06 rupes siitä heti ase:ttuhun.=
 07 Mies: =ys[kä meni pois.
 08 Nainen: [ni se ov vain semmossa että ↓he:ikkohan se
 09 ä::e:hän se ny (sapiaa oo (yri)ttää).
 10 .hhh[hh
 11 Hst: [jaksat[teko te istua siinä,=
 12 Nainen: [°nhi°
 → Nainen: =joo::,=kyllähä h(h)he he he .hhh s(h)iinä
 14 i(h)stuskelee, he
 15 (.)
 16 ? : [()]
 17 Mies: [ptäkö]< (.) pitääkö täsä kauon istu(h)a, he he=
 18 Nainen: =hh ehe he
 19 Hst: no jos tunn:in:.=
 20 Nainen: =m(h)h m(h)ee he [hhh he he .hh he
 21 Hst: [sanokaa sitte jos ette jaks
 22 mennää: lopetetaan kes:ken sit[te.
 23 Mies: [jo::o, hh e:i minä
 24 usko että mää niin kauan (enä[ä ()n),
 25 Hst: [ni::,=lopetetaan,
 26 =kyllä mää teirän,=
 27 Nainen: =ni ihhhh=
 28 Hst: =vaimoonne sitte[j jututan jos ette jaks.
 29 Nainen: [#n:::i joo::: minä:: jaksan::
 30 vaikka misä:# – –

Miehen oma vastaus (r: 3) jää päällekkäispuhunnan alle, kun nainen esittää samanmielisen arvion (r: 2) elaboroiden vuoronsa kertomukseksi (r: 2–6). Pronominivalinnallaan (se, r: 2) nainen huomioi kuitenkin sen, että vuoroa »sekventiaalisesti edellytetään joltain toiselta osallistujalta, ja [puhuj] viittaa siihen osallistujaan, jolle jälkijäsenen tuottami-

nen kuuluisi» (Seppänen 1998: 55). Mies hyväksyy kertomuksen yhteenvedolla (r: 7). Miehen osallistumisesta huolimatta nainen kohtelee miestä, *se*-pronominia käyttäen (r: 2, 8), pikemminkin puheenaiheena kuin osallistujana (vrt. Seppänen 1998: 52). Haastattelija puhuttelee uudelleen miestä (r: 11) ja kysyy tämän fyysistä kestävyyskykyä; tähänkin nainen ehättää vastaamaan (r: 13–14) astuen näin miehen kokemuksen alueelle. Jälkijäsen tuotetaan preferoidun vuoron tapaan viivyttyä ja myönteisenä; *joo*-partikkelin veyttäminen implikoi itsestään selvyyttä. Liitepartikkeli *-hän* vetoaa tuttuuteen ja ikään kuin »velvoittaa» samanmielisyyteen (Halonen 1996: 183, 185). Ehkä naurahtelun vuoksi lausuman *kyllähä – – siinä istuskelee* subjekti jää panematta ilmi (vrt. Seppänen 1998: 116–120, 123). Nollapersoonaisuus ja verbin vaihtaminen »istuskelemiseksi» vihjaavatkin siihen, ettei pyydetty toiminta ole vaikeaa vaan kenen tahansa toteutettavissa. Vihjauksen vuoksi vuoroa voi siis pitää sekä vaatimuksena että moitteena puolison toimintaa kohtaan (vrt. r: 29–30). Naurahtelu puolestaan kertoo naisen orientoituvan vuoroonsa ainakin hie-man epäsovinnaisena toimintana (Jefferson, Sacks ja Schegloff 1987: 160).

Naisen vuoro siis orientoituu haastattelijaan, pyrkii toteuttamaan tämän vuoroon sisältyvää preferenssiä. Tässä mielessä sen voi nähdä myös kompetentin haastateltavan toivottuna vastauksena, puhetilanteeseen asettumisena. Puheen kohteena ollut mies tuottaa kuitenkin haastattelijalle kysymyksen (r: 17), joka ilmentää erimielisyyttä, ja myöhemmin mies (r: 23–24) ilmaiseekin täsmällisesti vaimon riittämättömän tietämyksen kokemuksensa alueella. Näin toisen kokemuksen alueelle astuminen tulee moraalisesti arvioituksi ja oman fyysisen kokemuksen auktoriteettiasema palautetaan kokijalle. Samalla naisen soveliaaseen puhuteltavana olemiseen liittyvä implikointi murretaan: haastattelija antaa miehelle luvan vetäytyä, jos jaksaminen pettää (r: 21–22, 25–26, 28).

LOPUKSI

Puolisot orientoituvat toisiinsa ja pariskuntuuteensa aineiston keskusteluissa kolmella tavalla: puhumalla yhdessä, puhumalla toisilleen ja puhumalla toisistaan. Yhdessä puolisot puhuivat haastattelijalle, ja yhtenäisenä tiiminä puhumiseen puolisot saattoivat kerätä aineksia puhumalla toisilleen. Toisilleen puhuessaan he myös orientoituiivat keskustelutilanteen moraaliin normeihin, niihin puhumisen tapoihin, jotka osallistujien toiminnan kautta asettuivat edustamaan soveliainta haastateltavuutta. Toisistaan puhuessaan puolisot saattoivat puhua myös toistensa puolesta — joskus toiminta osoittautui puolestapuhutun hyväksymäksi, toisinaan tämä protestoi. Faktojen tuottaminen toisen puolesta oli ongelmallista, mikäli sen yhteydessä ei implikoitu moraalisia kannanottoja. Neuvottelut niistä eivät aina olleet sopuisia eivätkä samanmielisiä. Seurassa riitelemisen saattaa kuitenkin jopa korostaa tiettyjen osallistujien yhteenkuuluvuutta. Georg Simmelin mukaan konflikti ja affiliaatio ovat lähisukulaisia: affiliaation vastakohta ei ole konflikti vaan välipitämättömyys (1955 [1908]). Paradoksaalista kyllä pariskunnat siis voivat kinaamalla keskenään ja komentelemalla toisiaan osoittaa suhteensa läheisyyttä ja pariskuntuuttaan aivan yhtä uskottavasti kuin asettumalla samanmielisiksi puhujiksi keskustelussa. Toisen psyykkisen ja fyysisen kokemuksen alueelle astuminen on kuitenkin pariskuntapuheen tiimityön ääripiste, jota sellaisena myös kohdellaan. Puolison ensikäden tiedon auktoriteetiksi asettuminen johtaa nimittäin väistämättä myös kompetenssin arviointiin — eikä

silloin enää liikuta kaukana vallankäytöstä.

Feministitutkija Pamela Fishman (1983) on tunnetussa artikkelissaan esittänyt, että naiset uurastavat miesten puolesta pitääkseen kodeissa yllä keskustelua. Vaimojen sanotaan pitävän puhumista tärkeämpänä kuin miesten, jotka taas pitävät naisten puhetta »vaikeaselkoisena» (DeFrancisco 1991; Tannen 1982; Tainio 1999: 25–28). Toisaalta taas on esitetty, että miehet puheellaan tai puhumattomuudellaan vaijentavat vaimojaan (DeFrancisco 1991; Hakulinen 1987: 60–65; ks. myös Houston ja Kramarae 1991). Vaikka pariskunnat toteuttaisivatkin seurassa vain osin samoja puhumisen tapoja kuin kotioloissa keskenään, puhumattomuudesta ei aineistoni miehiä ainakaan voi syyttää. Mutta vaijentavatko he vaimojaan? Joissain esimerkeissä puoliset saattoivat mitätöidä toistensa sanomisia direktiiveillä, sivuuttaen tai puhumalla toistensa puolesta. Analyysini perusteella olisi kuitenkin liioiteltua väittää puolisten toteuttavan erilaisia sukupuolenmukaisia keskustelutapoja, vaikka vallankäyttöön usein liitettyjä vuorovaikutuskeinoja, kuten käskemistä, keskeyttämistä ja toisen puheen mitätöimistä, käyttivät omista esimerkeistäni miehet hieman useammin.

Samuel Vuchinichin perheriitoja koskevan analyysin mukaan (1990: 135) pariskuntien riidat loppuivat lähes aina puheen moodin vaihtamiseen, jolloin riita jäi ratkeamatta; toisinaan taas saavutettiin kompromissi tai alistuttiin toisen puolison tahtoon. Joskus kolmas osapuoli, jolla oli jonkinlaista auktoriteettia suhteessa riitelijöihin, lopetti perheriidan kuten isä tai äiti lasten kinailun (mt: 123–125). Aineistoni murrehaastattelussa tietynlainen auktoriteettiasema on haastattelijalla yliopistomiehenä ja puhetilanteen käynnistäjänä, ja monesti haastattelijä puuttuikin puolisten erimielisyyksiin joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Kulttuurisesta jäsentymisestä kertonee jotain se, että tämänkin artikkelin esimerkeissä haastattelijä — varmaankin huomaamattaan — yleensä asettuu miehen aloittaman puhetoiminnan noudattajaksi ja puolustajaksi.

LÄHTEET

- ARCHER, JOHN – LLOYD, BARBARA 1985: *Sex and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BERGMANN, JÖRG 1998: Introduction: Morality in discourse. – *Research on language and social interaction* 31 (3–4) s. 279–294.
- BROWN, PENELOPE – LEVINSON, STEPHEN 1987: *Politeness. Some universals of language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRAWFORD, MARY – HERRMANN, DOUGLAS J. – HERRMANN, MICHELLE J. – HOLDSWORTH, EMILY P. RANDALL – ROBBINS, DIANA 1989: Gender and beliefs about memory. – *British journal of psychology* 80 s. 391–401.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGRET 1996: Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic on interaction. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation: Interactional studies* s. 11–56. Cambridge: Cambridge University Press.
- DEFRANCISCO, VITTORIA 1991: The sounds of silence: how men silence women in marital relations. – *Discourse & society* 2 (4) s. 413–423.
- DERSLEY, IAN 1998: *Complaining and arguing in everyday conversation*. Julkaisematon

väitöskirja. University of York.

- DREW, PAUL 1991: Asymmetries of knowledge in conversational interactions. – Ivana Markova & Klaus Foppa (toim.), *Asymmetries in dialogue* s. 21–48. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- 1998: Complaints about transgressions and misconduct. – *Research on language and social interaction* 31 (3–4) s. 295–326.
- DREW, PAUL — HERITAGE, JOHN (toim.) 1992: *Talk at work: interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- FISHMAN, PAMELA 1983: Interaction: the work women do. – Barrie Thorne, Cheri Kramarae & Nancy Henley (toim.), *Language, gender and society* s. 89–101. Rowley, Mass.: Newbury House.
- FORSBERG, HANNELE 1998: *Suomen murteiden potentiaali. Muoto ja merkitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- GOODWIN, CHARLES 1987: Forgetfulness as an interactive resource. – *Social psychology quarterly* 50:2 s. 115–131.
- GÜNTNER, SUSANNE 1996: The prosodic contextualization of moral work: an analysis of reproaches in 'why'-format. – Elizabeth Couper, Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation: Interactional studies* s. 271–302. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI 1987: Mies, nainen ja kieli. – Tommi Hoikkala (toim.), *Kieli, kertomus, kulttuuri* s. 52–70. Helsinki: Gaudeamus.
- 1989: Keskustelun luonnehtimisesta konteksti- ja funktionaalisten tekijöiden nojalla. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 41–72. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- (tulossa): Imperatiivi ja muut direktiivit. Käsikirjoitus. Tulossa luvuksi teokseen *Suomen kielen deskriptiivinen kielioppi*.
- HALONEN, MIA 1996: Yhteisyyden ja tunnistettavuuden osoittaminen perhekeskustelussa. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 173–206. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HEATH, CHRISTIAN 1992: The delivery and reception of diagnosis in the general-practice consultation. – Paul Drew & John Heritage (toim.), *Talk at work: interaction in institutional settings* s. 235–267. Cambridge: Cambridge University Press.
- HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suom. Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Jyväskylä: Gaudeamus.
- HERITAGE, JOHN — LINDSTRÖM, ANNA 1998: Motherhood, medicine, and morality: scenes from a medical encounter. – *Research on language and social interaction* 31 (3–4) s. 397–438.
- HERITAGE, JOHN — SORJONEN, MARJA-LEENA 1994: Constituting and maintaining activities across sequences: And-prefacing as a feature of question design. – *Language in society* 23 s. 1–29.
- HOUSTON, MARSHA — KRAMARAE, CHERIS 1991: Speaking from silence: methods of silencing and of resistance. – *Discourse & society* 2 (4) s. 387–399.
- JEFFERSON, GAIL — SACKS, HARVEY — SCHEGLOFF, EMANUEL 1987: Notes on laughter in the

- pursuit of intimacy. – Grahan Button & John R. E. Lee (toim.), *Talk and social organisation* s. 152–205. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- KANGAS, ILKA–NIKANDER, PIRJO 1999: Johdanto. – Ilka Kangas & Pirjo Nikander (toim.), *Naiset ja ikääntyminen* s. 7–24. Helsinki: Gaudeamus.
- KANGASHARJU, HELENA 1991: *Neuvottelu keskusteluna*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu B-112. Kielten laitoksen tutkimuksia.
- 1998: *Alignment in disagreement: building alliances in multiperson interaction*. Julkaisematon väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KAUPPINEN, ANNELI 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. SKST 713. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEE, DAVID 1992: *Competing discourses: perspective and ideology in language*. London: Longman.
- LERNER, GENE H. 1987: *Collaborative turn sequences: sentence construction and social action*. Julkaisematon väitöskirja. Irvine: University of California.
- 1992: Assisted storytelling: Deploying shared knowledge as a practical matter. – *Qualitative sociology* 15 (3) s. 247–271.
- 1993: Collectivities in action: Establishing the relevance of conjoined participation in conversation. – *Text* 13 (2) s. 213–245.
- LINELL, PER – ROMMETVEIT, RAGNAR 1998: The many forms and facets of morality in dialogue: epilogue for the special issue. – *Research on language and social interaction* 31 (3–4) s. 465–473.
- LONDEN, ANNE-MARIE 1997: Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 56–74. Tampere: Vastapaino.
- OLIN, KATRI 1996: Kysymysten rakenteesta heijastuva kuulijaan suuntautuminen. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 47–80. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1995: *AIDS counselling: Institutional interaction and clinical practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1996: Vuorovaikutus, valta ja instituutiot. – *Sociologia* 2/96 s. 89–102.
- 1997: Institutionaalinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 177–203. Tampere: Vastapaino.
- tulossa: *Agency and authority: extended responses to diagnostic statements in primary care encounter*. Käsikirjoitus.
- POMERANTZ, ANITA 1980: Telling my side: »Limited access» as a »fishing» device. – *Sociological inquiry* 50(4) s. 186–198.
- RAEVAARA, LIISA 1989: *No* — vuoronalkuinen partikkeli. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 147–161. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- tulossa: *Potilaan institutionaaliset tehtävät lääkärin vastaanotolla. Keskusteluanalyyttinen tutkimus potilaan diagnostisista arvioista*. Käsikirjoitus.
- SAARENHEIMO, MARJA 1997: *Jos etsit kadonnutta aikaa... Vanhuus ja oman elämän muis-teleminen*. Tampere: Vastapaino.
- SACKS, HARVEY 1992a ja 1992b: *Lectures on conversation*. Vols. I–II. Toim. Gail Jefferson. Cambridge: Basil Blackwell.

- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: *Itämerensuomalaisten kielten kieltoverbi I: Suomi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SCHEGLOFF, EMANUEL 1988: On an actual virtual servo-mechanism for guessing bad news: a single case analysis. — *Social Problems* 35 (4) s. 442–457.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference of self-correction in the organization of repair in conversation. — *Language* 53 s. 361–382.
- SEPPÄNEN, Eeva-LEENA 1997: Suomen perfektin merkityksestä keskusteluaineiston valossa. — *Virittäjä* 101 s. 2–26.
- 1998: *Läsnaolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIMMEL, GEORG 1955 [1908]: *Conflict*. Translated by K. H. Wolff and R. Bendix. New York: Free Press.
- SOIKKELI, MARKKU 1998: *Lemmen leikkikehässä: rakkausdiskurssin sovellukset 1900-luvun suomalaisissa rakkausromaaneissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. — *Virittäjä* 103 s. 170–194.
- TAINIO, LIISA 1997a: Preferenssijäsennys. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- 1997b: Mä muistan... mä en muista. Muisteluvuoroista arkikeskustelussa. — Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.), *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä* s. 289–317. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylän yliopisto.
- 1999: Puhumattako sittenkin paras? Parisuhdeoppaiden näkökulma sukupuoleen ja vuorovaikutukseen. — *Kulttuurintutkimus* 16 s. 17–36.
- TANNEN, DEBORAH 1982: Ethnic style in male-female interaction. — John Gumperz (toim.), *Language and social identity* s. 217–231. Cambridge: Cambridge University Press.
- TIIHONEN, ARTO 1997: Lihaan kirjoitettua ja ruumiissa kohdattua. — Eeva Jokinen (toim.), *Ruumiin siteet* s. 105–118. Tampere: Vastapaino.
- UCHINICH, SAMUEL 1990: The sequential organization of closing in verbal family conflict. — Allen D. Grimshaw (toim.), *Conflict talk* s. 118–138. Cambridge: Cambridge University Press.
- YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1970: *Vuosikymmen kielenauhoitusta: Suomen kielen nauhoitearkiston toimintaa v. 1959–1968*. Tietolipas 60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LITTEROINTIMERKIT

.	laskeva intonaatio prosodisen kokonaisuuden lopussa intonaatio tasainen (ei merkkiä)
,	intonaatio laskee hieman
?	intonaatio nousee
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
–	painotus tai intonaation nousu sanan sisällä
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
=	kaksi eri puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
(0.7)	tauko ja sen pituus
.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
> <	nopeutettu jakso
< >	hidastettu jakso
° °	ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO	kovaäänistä puhetta
jo-	kesken jäänyt sana
jo::	venytetty äänne
# #	nariseva ääni
£ £	nauruinen ääni
(h)	naurua sanan sisällä
hehe	naurua
(joo)	epävarmasti kuultu jakso
(– –)	jakso, josta ei ole saatu selvää

COUPLES' TALK AND THE BOUNDARIES OF EXPERIENCE

The article examines couples' talk in which the relationship of the couple is evident. The study is based on ethnomethodological conversation analysis, and the material used consists of recordings of the dialectal speech of elderly couples from the Archives of Audio Recordings of Spoken Finnish. Consistent with the conversation-analytic approach, the writer assumes that in speech situations a couple establishes its partnership not from the topics of conversation or the way in which the speakers refer to their relationship, but in the way in which they make their speech compatible.

The analysis consists of three overlapping elements. Firstly, the writer analyses the manner in which the spouses function as a coherent team in the conversation, a team of partners who develop the conversation together, for example when answering questions. Secondly, the writer analyses how the spouses, as speakers, establish the morals of the conversation and also considers the nature of these morals and how the spouses draw the line between what is appropriate and inappropriate speech or behaviour. Thirdly, the writer examines the way in which the couple recognises the right of spouses, as accepted in the community at large, to intrude on the other's right to their own private experiences when talking about each other or on behalf of each other. The writer also examines how the couple negotiates these intrusions. Acting as an authority on the most personal, physical experiences of a spouse is considered to represent the extremity of team work in couples' talk.

The article concludes that spouses demonstrate their relationship as a couple through agreement, by treating their separate experiences as common, and also through disagreement, by arguing for instance about the appropriate course of the conversation. The analysis does not, however, lead to any conclusion about gender-specific roles in expressing the relationship, despite the fact that in the recordings the man was generally the first to speak following any disagreements. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *liisa.tainio@helsinki.fi*